

LITERAATUUR EN KUNST

Een Kerstzang van Lodensteyn.

In aansluiting bij de literatuurproeve, die bij het begin van 1932 geciteerd werd, den Nieuwjaarszang van den 17e-eeuwschen mysticus Willem Sluyter, den gevierden predikant van Eibergen, zou ik thans bij het einde van het jaar een keuze willen doen uit het werk van Sluyters vriend en geestverwant Jodocus van Lodensteyn.

Ook deze Lodensteyn was in zijn tijd en lang daarna een bekend man en het zijn, zoo goed als dat bij Sluyter het geval was, vooral zijn verzen geweest, die hem deze bekendheid gegeven hebben. Zoals Sluyters „Eibergsche Zanglust” zijn Lodensteyns „Uit-spanningen” bij vele geslachten geliefd geweest als eenvoudige, vrome verzen, die spraken tot het hart van den eenvoudigen, vromen mensch. Zelfs nu nog leven sommige van zijn „liederen op den soeten lieven Jesus”. Ik herinner aan het:

Hoog, omhoog, mijn ziel, na boven!
Hier beneden is het niet:
'trechte leven, lieven, loven
is maar, daar men Jesum ziet!

of het in de oefeningen¹⁾ veel gezongen vers, dat begint met:

Al mijn trachten,
mijn verwachten
is na U, mijn God, alleen!...

Trouwens, de „Uit-spanningen” waren ook bepaaldelijk voor het volk geschreven en op de volksbehoefte gericht: ze bedoelden, gelijk uit een „voor-reden” blijkt, den geloovige zingensstof te geven. De wereldsche lied-const tierde in de 17e eeuw welig en daartegenover moest de geloovige iets hebben, dat hij zingen en zijn kinderen leeren kon, dat ook in de samenkomsten en oefeningen voor den gemeenschappelijken zang kon dienen. En de mystiek-pietistische gezindheid van den dichter zette deze zingensstof geheel in den volkstoon: naast allerlei didactische verzen over het gebruik der sacramenten, de noodzakelijkheid van het gebed, standvastigheid en voorzichtigheid in het belijden, staan troostzangen in lijden en moeiten, lofzangen ter eere Gods, stichtelijke bedenkingen in goede en kwade dagen, bewerkingen van psalmen, vooral ook ontboezeningen over de zalige genieting van de gemeenschap met God en de lieflijken van het hemellevens. Te sterker sprak dit alles, omdat Lodensteyn, evenals Sluyter, een asceet was, die streng leefde en in zijn ambtelijken dienst (hij was predikant te Utrecht van 1653 tot 1677) ijverde tegen geesteloosheid, tegen onheiligheid, tegen wereldzin en als een boetprofeet opriep tot bekeering: bovendien kende hij de levenszorgen uit ervaring, omdat vele bewogenheden over zijn hoofd en hart waren gestormd.

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHEISEN

Het Chiliasme en het Oude Testament.

LIII.

Zacharia 9-14.

Met Zach. 10:9 schijnt Ds Berkhoff wel zijn zwaarste batterij in actie te hebben gebracht. Althans wat hij verder nog over Zacharia zegt, is niet veel meer. Hij wijst er dan alleen nog op, dat in de hoofdstukken 12-14 „een al het voorgaande samenvattende en perspectief gevende schilderij” volgt, onder het opschrift „de last van het woord des Heeren over Israël”: waarop dan verschillende „tafereelen deels na, deels door elkander” te onderscheiden vallen (De Christusregering, bldz. 199, 200). Die tafereelen, die door Ds Berkhoff slechts in enkele woorden worden aangeduid, behoeven niet alle door ons te worden besproken. We zullen ons bepalen tot enkele trekken, die voor de ons bezig houdende kwestie van belang zijn.

In de eerste plaats noemt Ds Berkhoff als eerste tafereel „een in Palestina teruggebracht Israël”, te vinden in Zach. 12:2-8, in verband met 10:9, 10. Wij wenschen er even nadruk op te leggen, dat in Zach. 12:2-8 met geen enkel woord sprake is van een terugbrengen van Israël in Palestina. Wat we hier vinden is niet anders dan de schildering van een vergeefschen aanval dien de heidenvolken op Jeruzalem zullen doen, en van de beschutting des Heeren, die Hij schenken zal aan zijn volk. De verwijzing naar 10:9, 10 moet dus dienen om te bewijzen, dat wat in 12:2-8 geteekend wordt, eerst na den terugkeer zal plaats hebben. Het is duidelijk, dat deze geheele verwijzing naar 10:9, 10 waardeloos is geworden, nu we hebben aangetoond, dat de daarin geprofeeteerde terugkeer niet anders is dan de voortgezette terugkeer uit de Assyrisch-Babylonische ballingschap. Voor het denkbeeld van een herstel van

Het is dus begrijpelijk, dat deze „Uit-spanningen” ingang vonden en steeds meer bekend raakten in den kring van „het lieve volk van God”. Niet minder dan 15 herdrukken, die tot in het einde der 18e eeuw regelmatig op elkaar volgden, leggen daarvan getuigenis af: naast het Sluyterboek hebben de „Uit-spanningen” het dierbaar bezit gevormd van vele geslachten.

Maar zooals Sluyters verzen gaandeweg op den achtergrond geraakten, zoo ging ook allengs de belangstelling voor Lodensteyns werk tanen. Veranderde opvatting omtrent stichtelijke poëzie deed allerlei artistieke tekortkomingen zien en bij de eischen, die nieuwere verskunst stelt, bleef het ver ten achter. De waarde van Lodensteyns verzen is tegenwoordig vrijwel alleen een historische geworden: men weet, dat ze in ons volksleven een breede plaats hebben ingenomen, doch kent ze alleen van naam.

Daarom kan het goed zijn, eens iets uit deze „Uit-spanningen” te releveeren, en dan is daartoe gerede aanleiding, nu de traditie van ons blad in deze rubriek een proeve van kerstpoëzie uit onze literatuur vraagt. Men krijgt dan een indruk van deze 17e-eeuwsche mystiek en zal tegelijk opmerken, dat bij allen eenvoud en niet te ontkenen vormgebreken het dichterlijk gevoel toch niet ontbreekt. Ik kies daartoe uit het derde van de vier „boeken” „Uit-spanningen” het gedicht „Gods Soen geboren”, dat gezongen kon worden op de wijs van een toenmaals bekend wereldsch lied.

't Is een vers in dialoogvorm. Deze dialoogvorm was eigen aan de middeleeuwsche mystiek en Lodensteyn, die op voorbeeld van de middeleeuwsche dichtkunst vele geestelijke minneliederen gaf, bediende er zich gaarne van. Telkens vinden we samenspraken, die dikwijls in een duo eindigen of, in verband met de zangbedoeling, over een refrein zich voortbewegen.

Hier is het een samenspraak tusschen de herders, die komen in den stal om te aanbidden en Maria, die verwonderd is over hun komst. En dan luidt het vrij lange vers aldus:

Herders: So zoudmen hijgen, schoon de nagt
(Getuyge van ons trouwe wagt)
Door koelt de sonne-soet versagt;
Dus²⁾ zijn wij 't eindend a'em,
Dus zijn wij 't eindend a'em gelopen;
Voort, voort, ey, sonder rusten voort
Voort, voort, ey, sonder rusten voort
Tot dat wij Behlehen ter poort
Des nachts zijn veylig ingeslopen.

U moeder groeten wy beleeft,
Omdat, uyt u geboren, leeft
Dien, wat op aard genade leeft
So lang den hemel staat
So lang den hemel staat zal prijsen.

Maria: Maar, goede lieden, waar van daan?

Herders: Wy comen uyt het velt gesaan.

Maria: Wat heft gy voor een lofsang aan?

Herders: Wy sullen u de waarheid wijzen.

¹⁾ de zin is: Men zou er van hijgen.... zooals wij ons buiten adem hebben gelopen.

Israëls nationaal koninkrijk in het millennium biedt Zach. 12:2-8 niet den minsten grond. Men heeft hier te denken aan de bescherming van het Joodsche volk na den terugkeer uit de Babylonische ballingschap, met name in de dagen van Antiochus Epiphanes.

In de tweede plaats maakt Ds Berkhoff gewag van „een door diepe wegen tot God bekeerd Israël”, en verwijst daarvoor naar Zach. 12:10-14 en 13:7-9, in verband met 12:3. Hierbij is het ons een raadsel, wat de verwijzing naar Zach. 12:3 beteekent, want met den besten wil van de wereld kunnen we daarin niets van bekeering lezen. Wellicht moet de verwijzing alleen dienen om onze aandacht te vestigen op „de diepe wegen”; maar dat die „diepe wegen” tot bekeering zouden leiden wordt met geen letter zelfs aangeduid; in tegendeel staat in 12:3 de onvoorwaardelijke belofte, dat God den aanval der heidensche volken op Jeruzalem zal doen mislukken, zoodat die heidensche volken daaraan zelf te gronde gaan. Trouwens ook in 12:10-14 is eigenlijk ook niet van bekeering sprake. Er wordt wel gewag gemaakt van een bittere rouwklacht, maar dat is nog niet hetzelfde als bekeering; men denke aan Ezau's geweene omdat hem de zegen zijns vaders was ontgaan (Gen. 27:38), waarbij echter van bekeering geen spoor te bespeuren valt; of aan den terugkeer der toeschouwers van Golgotha, die na alles wat er voorgevallen was zich op de borst sloegen (Luk. 23:48), maar daarmee nog verre waren van bekeering. Het is zeer wel mogelijk, dat de rouwklacht, waarvan in deze passage sprake is, op niets anders ziet, dan de verslagenheid die over Israël zal komen na de verwerping van den Messias, en waarbij men dan denken kan eerst aan de verslagenheid waarvan Luk. 23:48 melding maakt, voorts aan de verslagenheid na Jeruzalem's val, en eindelijk aan de verslagenheid bij het eindgericht (vgl. Openb. 1:7). Van bekeering is bepaaldelijk alleen sprake in 13:9. Maar dan is het toch wel van belang er op te letten, wat daarvan precies gezegd wordt. Van een massale bekeering van het Jodendom, zooals het Chiliasme verwacht, wordt hier zeker niet gesproken: in vs 8 (wordt

Maria: Wat siet gij Heerlijcks in mijn vrugt?

Herders: Dat is de troost van al wat dugt.
Een Lam, dat selfs³⁾ in tranen sugt,
Maar alles gaat in magt
Maar alles gaat in magt te boven:
Dus vraagt niet veel, sing met ons dra,
Sing met ons op: Hallelujah!

Herders: Hallelujah! Hallelujah!

en Maria: Laat ons den God des Hemels loven!

Maria: Wat siet gij Heerlijcks in mijn kind?

Herders: Een stercke, die eerlangh verwint
All'ons vijanden, en verslindt
Der sonden magt, en al
Der sonden magt en al ons vrese.

Herders: Sing Hemelen Hallelujah!

en Maria: Sing volcken al Hallelujah!

Sing al wat leeft Hallelujah!

Dit kindeken sal ons genesen.

Maria: Wat siet gij Heerlijcks in dit Lam?

Herders: Een Coninck sterck uyt Davids stam!

Maria: Die so veragt ter werelt quam?

Herders: Zijn Vader is een Heer

Sijn Vader is een Heer der eeren.

Herders: Hallelujah! seg Engelschaar

en Maria: Sing Hallelujah! hemels claer!

Hallelujah! sing: want voorwaar

Dees Coninck is een Heer der Heeren.

Maria: Wat siet gij pragtigs in dit wigt

Dat arm in slegte windsels ligt?

Herders: Een Rijkdom daar het al voor swigt:

Sijns Vaders is al 't goud

Sijns Vaders is al 't goud der aarde.

Herders: Sing Hemelen Hallelujah!

Sing, aarde, sing Hallelujah!

Dit kindeke: want bij zijn gena

Is Goud en Silver van geen waarde.

Maria: Waar, lieden, comt u dit vandaan?

Herders: De Hemel deed het ons verstaan.

Maria: Seyd' die hoe 't met dit Kind sond gaan?

Herders: Godt sprack en d'Englen tuigd'

Godt sprack en d'Englen tuigden 't woord.

Maria: Ey, ras, vertel, en seg mij op

Mijn geeste climmet in den top

Mijn herte springt van vreugden op

Nu d'eene God-sprack d'andren antwoordt.

Herders: De nacht was duyster om ons heen

En wij ons pligt in vee-sorg de'en,

Als ons een luyster snel bescheen

Veel schoner dan de Zon

Veel schoner dan de Zon op 't opgaan:

Verbaast wij sprongen op in schrick

En d'een beswijdend met een snick

Siet d'ander in een oogenblik⁴⁾

Den heldrep Hemel heerlijk op-staan.⁵⁾

Strax hoorden wij ten Hemel uyt

Een Hemelshode, een hly geluyd,

Een stemme die ons 'theyl beduyd

En vriendeljk verbood

²⁾ zelfs = zelf: de zin is: hem is ook de smart met vreemd, daarom kan hij deelen in de moeiten van anderen, maar hij gaat alles in macht te boven.

³⁾ de zin is: terwijl de eene van schrik bezwijmt ziet een ander....

⁴⁾ opstaan = openstaan.

duidelijk gezegd dat twee derde van het volk voor den ondergang bestemd is; slechts van één derde wordt in vs 9 aangekondigd dat het weer met God in gemeenschap komt, maar ook dat eerst, nadat het in het vuur zal gebracht zijn en door dat vuur der beproeving zal zijn gelouterd. Men ziet dat hier de voorstelling van het duizendjarig rijk, waarin Israël als geheel een glorieus positie zal innemen, allerninst begunstigd, en veelere tegengesproken wordt.

In de derde plaats moeten wij meer in het bijzonder onze aandacht schenken aan het veertiende hoofdstuk. Aan dit hoofdstuk vooral ontleent Ds Berkhoff de kleuren om verschillende tafereelen, zooals hij die bij Zacharia ziet, te tekenen. En geen wonder, want in dit hoofdstuk vinden we meer dan in enig ander trekken die heenduiden naar de eindtoekomst; dit hoofdstuk draagt, zooals men dat kan pleegt te zeggen, meer dan enig ander een eschatologisch karakter. Doch juist bij dit hoofdstuk valt het dan wel zeer te betreuren dat Ds Berkhoff zich slechts tot korte aanduiding van de door hem aanschouwde tafereelen beperkt; hier zouden we bijzonder gaarne iets meer van zijne opvatting omtrent de details der tafereelen willen weten. Met name zouden we zoo gaarne willen vernemen, of Ds Berkhoff nu, dit geheele hoofdstuk, op de toepassing van zijn stelsel staat, dat men de profetie steeds letterlijk moet verstaan. Zoo zouden we b.v. buitengemeen belangstellend wezen naar het gevoelen van Ds Berkhoff aangaande vs 4, waarin gezegd wordt dat de Olijfberg in tweeën zal gespleten worden, waardoor een groote vallei ontstaat, waarin de bedreigde bevolking een toevlucht vindt (vs 5): moeten wij dit letterlijk opvatten? of mogen wij het zien als stoute beeldspraak, waarin des Heeren bewarende zorg voor de zijnen op tekenachtige wijze verkondigd wordt? Ik meen het laatste; maar ik zou toch zeer gaarne willen weten wat Ds Berkhoff hiervan denkt. Evenzoo zou het van betekenis zijn om te vernemen, hoe Ds Berkhoff vs 6 en 7 verstaat; alsook vs 8, van de wateren die uit Jeruzalem vlieten zullen (men denkt hierbij vanzelf aan Ezech. 47:1-12); en dan

Maria:

Herders
en Maria

Maria:

Herders
en Maria

⁵⁾ de z
welbehag
hem, bes
⁶⁾ de z
en he 't
lossing i

vooral
lijks zi
huttend
hoff m
rijk de
Jeruzal
loofhut
verbied
in lette
heeft
Christi
heele v
haar e
meer z
slotver
de afs
dienst
komen
allerbe
te ver
dage z
heid d
Heeren
altaar;
zullen
dat al
dezelv
kent d
of min
dentoo
dragen
hoofd
de voc
vastgel
den ey
der, di
zal ge
reeds
vlees
de bel
gevang
des H
alle ge
beel J
die ee